

حقوق مالکیت فکری در برگزاری مسابقات معماری و شهرسازی در ایران

محمد بهزادپور^۱، سلوا فیاض نژاد^۲، سمیه صادقی^۳

^۱ استادیار و عضو هیات علمی گروه معماری دانشکده فنی و مهندسی، واحد هشتگرد، دانشگاه آزاد اسلامی، هشتگرد، البرز، ایران.

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد، مهندسی معماری، دانشگاه رجا، قزوین، ایران.

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد، مهندسی معماری، دانشگاه رجا، قزوین، ایران.

نام نویسنده مسئول:

سلوا فیاض نژاد

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۴/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۶/۶

چکیده

مالکیت فکری به واسطه حصول آن از تفکر و خلاقیت انسان، در عصر جدید اهمیت فوق العاده‌ای پیدا کرده است. اهمیت اینگونه آثار و محصولات در ساختار فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه امروز بشری به گونه‌ای است که یکی از مهم‌ترین بازوان تشکیل دهنده سازمان تجارت جهانی به عنوان یک معاهده، به امر دارایی فکری در جنبه‌های تجاری و فراملی این دارایی‌ها اختصاص یافته است. در این پژوهش به دلیل ضرورت بررسی وضعیت دارایی‌های فکری در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، با انتخاب ۲۰ نفر از شرکت‌کنندگان در این مسابقات و استفاده از داده‌های کیفی و کمی، با روش توصیفی-تحلیلی، به ارزیابی حقوق مالکیت فکری شرکت‌کنندگان در این مسابقات پرداخته شده است. تحلیل داده‌ها در بخش مطالعات کمی، به کمک نرم افزار SPSS و برای سنجش روایی و پایایی پرسشنامه از آلفا کرونباخ استفاده شده است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که در زمینه اجرای حقوق مالکیت فکری در این مسابقات، اغماض چشمگیری صورت گرفته است. در نتیجه برای رفع این معضل باید در اجرای قوانین و مقررات موجود و تدوین قوانین جدید، از سوی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و متولیان اجرایی در مسابقات مذکور، اقدامات مثمرتری صورت گیرد. در این راستا با توجه به وضعیت موجود، پیشنهادهای ارائه می‌گردد که امید است در جهت تحقق حقوق مالکیت فکری شرکت‌کنندگان در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، مفید واقع شود.

واژگان کلیدی: مسابقات، معماری، شهرسازی، حقوق مالکیت فکری.

مقدمه

نبوغ و خلاقیت بشر منبع همه آثار هنری و اختراعات است. این آثار تضمینی است جهت شایستگی و سزاوار زندگی بشر، وظیفه هر کشور است که با تلاش و پشتکار، از حمایت هنرها و اختراعات اطمینان حاصل نماید (عبارت حک شده بر روی کتیبه مقر سازمان جهانی مالکیت فکری، ژنو- سوئیس) حقوق مالکیت‌های ادبی و هنری به همراه مالکیت صنعتی از شاخه‌های اصلی حقوق مالکیت فکری در چند دهه گذشته می‌باشد که تحولات شگرفی را تجربه نموده است. پیدایش گونه‌های جدیدی از آثار ادبی، هنری و رایانه‌ای، علاوه بر گسترش و تنوع موضوعات مورد حمایت، گاه اصول بنیادین این رشته از حقوق، نظیر ضرورت اصالت و حمایت از ایده‌ها را با تردیدهای جدی روبرو کرده است به گونه‌ای که اکنون مالکیت فکری از کاربرد ایده‌ها و اطلاعاتی که دارای ارزش تجاری است، حمایت می‌نماید و حتی فعالیت‌های حقوقی زیادی با هدف تأیید و تقویت انواع مختلف حمایت از ایده‌ها و افکار، صورت پذیرفته است (آیتی، ۱۳۷۵). مسئله مهم امروز مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، نه کمبود ایده‌های جدید و خلاقانه و نه عدم تقاضا برای شرکت در مسابقات؛ بلکه ضعف در اجرا و ساختار برگزاری این مسابقات می‌باشد که با سرایت به حق مالکیت فکری شرکت‌کنندگان، تمام دستاوردهایی که از یک مسابقه عادلانه معماری و شهرسازی انتظار می‌رود به ورطه نابودی می‌کشاند. در این پژوهش به بررسی حقوق مالکیت فکری شرکت‌کنندگان در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، راهنمای برگزاری مسابقات مذکور و نتایج حاصل از عدم توجه به حقوق مالکیت فکری شرکت‌کنندگان می‌پردازیم و در پایان، راهکارهایی جهت احقاق این حقوق ارائه خواهد شد.

مبانی نظری

مسابقات معماری

تاریخچه مسابقات معماری و شهرسازی

به استناد مقاله‌ای که در سال ۱۹۲۶م در مجله ریبا^۱ به چاپ رسید، رقابتی که در سال ۴۴۸ قبل از میلاد برای ساخت بنای یادبود جنگ برگزار شده است، اولین مسابقه معماری مکتوب در تاریخ شناخته می‌شود. آثار رسیده به این مسابقه در معرض بازدید عموم قرار گرفت و مردم به عنوان داوران مسابقه، درباره آثار نظر دادند (بسکی، ۱۳۷۷:۳۲) تأثیرات فراوان مسابقات معماری در ظهور معماری نئوگوتیک انگلستان در قرن نوزدهم و شکل‌گیری مدرنیسم در قرن بیستم، قابل مشاهده است. از جمله شاخص‌ترین این مسابقات می‌توان به مسابقه طراحی ساختمان نمایشگاه بین‌المللی انگلستان در سال ۱۸۵۰ م اشاره کرد که جوزف پاکستن با طرح "قصر بلورین" تحولی در عرصه کاربرد فلز و شیشه در ساختمان ایجاد کرد (گیدین، ۱۳۸۱:۲۱۶)

مسابقات بین‌المللی معماری

اولین مسابقه مهم بین‌المللی معماری در قرن بیستم، مسابقه طراحی ساختمان روزنامه شیکاگو تربون با جایزه‌ای یک میلیون دلاری بود. از مشهورترین شرکت‌کنندگان این رقابت می‌توان به گروپیوس^۲، می‌یر^۳، ماکس تائوت^۴، بیجوت^۵، دویکر^۶، لندبرگ^۷ و آدولف لوس^۸ اشاره کرد که آثاری متفاوت ارائه کردند اما ایده‌هایشان در رقابت با سنت‌گرایان راه به جایی نبرد (بنه ولو، ۱۳۷۷:۱۰۱) اما بدون شک، مسابقه طراحی معماری ساختمان کاخ مجمع اتفاق ملل در ۱۹۲۷م به عنوان یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین مسابقات قرن بیستم به حساب می‌آید. رقابتی که در آن معماری مدرن برای اولین بار در یک صحنه بین‌المللی در مقابل معماری نئوکلاسیک آکادمی قرار گرفت. این مسابقه با ۳۳۷ پروژه از کلیه کشورهای جهان برگزار گردید که از

¹ Riba

² Gropius

³ Meyer

⁴ Max Taut

⁵ B.Bijvoet

⁶ J.Duiker

⁷ K.Londberg-Holm

⁸ A.Loos

میان شرکت‌کنندگان آن می‌توان به هانس می یر^۹، ویتور^{۱۰}، فیشر اسن^{۱۱}، ویجدولد^{۱۲} و لوکوربوزیه^{۱۳} اشاره کرد که آثار خود را در میان انبوه آثار نئوکلاسیک ارائه کرده بودند. اگرچه این رقابت نیز در نهایت با شکست لوکوربوزیه و دیگر معماران نوگرا همراه بود اما می‌توان آن را نقطه عطفی در تاریخ معماری مدرن و زمینه‌ای برای آشنایی عموم با معماری نوین و همچنین یکی از عوامل پیدایش اتحادیه جهانی معماران معاصر دانست (گیدیون، ۱۳۸۱:۴۳۲)

مسابقات معماری در ایران

در ایران باستان سابقه مکتوبی از برگزاری مسابقات معماری وجود ندارد، اما همواره حاکمان برای طراحی کاخ‌های خود از هنرمندان مشهور دعوت می‌کردند که خود نمونه‌ای از رقابت برای انتخاب بهترین‌ها بوده است (اسلامی و سلیمان، ۱۳۹۱) در دوره پهلوی، با ورود نهضت مدرنیسم به ایران، مسابقات معماری نیز به تدریج در کشور شکل گرفت. اسناد برگزاری این مسابقات در روزنامه اطلاعات و همچنین زندگی‌نامه مهندس وارطان هوانسیان موجود است. در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ ش و بعد از شکل‌گیری نسل‌های اولیه معماران تحصیل کرده داخلی، رشد اقتصادی کشور و تغییر ساختار اقتصادی و اجتماعی شهرها، مسابقات معماری نیز ساختار و شکل بهتری یافت. از جمله معروف‌ترین این رقابت‌ها می‌توان به رقابت بین المللی طراحی کتابخانه ملی ایران و طراحی برج آزادی، اشاره کرد (جواهریان، ۱۳۸۷:۳۲). با پیروزی انقلاب اسلامی، شروع جنگ تحمیلی و بروز تغییر و تحولات بنیادی در کشور در دهه ۶۰ ش، عرصه معماری کشور نیز دچار تحولات اساسی گردید. به علت بروز جنگ، نزدیک به یک دهه ساخت و ساز در کشور تقریباً متوقف شد. از طرفی، بسیاری از شرکت‌های معماری دچار تغییرات اساسی گردیده و یا منحل شدند و شرکت‌های جدیدالتأسیس با نیروهای جوان، جایگزین آن‌ها گشت. در این دهه حدود ۷ مسابقه معماری در کشور برگزار گردید. مسابقه طراحی مجموعه فرهنگستان‌های جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۳ ش، نقطه عطفی در جریان مسابقات معماری پس از جنگ تحمیلی و اوایل دهه ۷۰ ش، به حساب می‌آید (بسکی، ۱۳۷۷:۳۲) افزایش برگزاری تعداد مسابقات، نیاز به تدوین قانونی برای نتیجه‌گیری بهتر و همچنین جلوگیری از بروز تخلفات را بیش از پیش آشکار ساخت. در سال ۱۳۷۶ ش، پیش‌نویس آیین‌نامه مسابقات معماری و شهرسازی از طرف وزارت مسکن و شهرسازی تهیه شد. در نهایت در اوایل دهه ۸۰ ش، طرحی از طرف فرهنگستان هنر برای ساماندهی و قانونمند کردن مسابقات معماری، تحت عنوان "آیین‌نامه جامع مسابقات طراحی معماری و شهرسازی" تهیه گردید. در این پژوهش براساس راهنمای برگزاری مسابقات معماری و شهرسازی در ایران یا نشریه شماره ۲۴۰ سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، به بررسی وضعیت فعلی روند برگزاری مسابقات مذکور و حقوق مالکیت فکری شرکت‌کنندگان در این مسابقات می‌پردازیم.

حقوق مالکیت فکری

تعاریف

مالکیت فکری به طور کلی، مالکیت ناشی از فعالیت‌ها و تراوشات فکری انسان در زمینه‌های صنعتی، تجاری، علمی، ادبی و هنری است که از سوی قانون به رسمیت شناخته شده و دیگران را از بهره‌برداری بدون مجوز از دارایی‌ها، منع می‌کند. در واقع هدف از تدوین قوانین مالکیت فکری، حمایت از افراد خلاق و سایر تولیدکنندگان کالا و خدمات فکری از طریق اعطای حقوقی مشخص در بازه زمانی محدود به منظور کنترل استفاده از این تولیدات در قبال استفاده بدون مجوز دیگران است (WIPO, 2004) حقوق فکری، حقوقی است که به صاحب آن اجازه می‌دهد از منافع و شکل خاصی از فعالیت یا فکر انسان منحصراً استفاده کند (کاتوزیان، ۱۳۸۶) حقوق مالکیت فکری، حقوقی است که دارای ارزش اقتصادی و داد و ستد است ولی موضوع آن شیء معین مادی نیست بلکه موضوع آن فعالیت و اثر فکری انسان است (صفایی، ۱۳۷۹) حقوق مالکیت فکری شامل

⁹ Meyer

¹⁰ H. Wittwer

¹¹ A. Fischer-Essen

¹² Vijdeveld

¹³ Le Corbusier

دو بخش است: ۱- حقوق مالکیت ادبی و هنری یا حق تالیف^{۱۴}- حقوق مالکیت صنعتی^{۱۵}. بخش مالکیت ادبی و هنری شامل آثار ادبی و هنری مثل کتاب، مقاله، شعر، نمایشنامه، فیلمنامه، رمان، نقاشی، آثار صوتی و موسیقی، عکاسی، معماری، طراحی، گرافیک و نرم افزارهای رایانه‌ای می‌باشد. بخش مالکیت صنعتی شامل اختراعات^{۱۶}، علائم تجاری^{۱۷}، طرح‌های صنعتی^{۱۸} و نشان-های جغرافیایی^{۱۹} می‌باشد که مفهوم صنعت اعم از صنعت، تجارت و کشاورزی است. حقوق مالکیت اثری و هنری اصطلاحی است که از انحصار موقت بهره‌برداری مالی متعلق به هنرمند یا نویسنده نسبت به اثر او حکایت دارد. همچنین در مفهوم وسیع کلمه شامل تمامی حقوق مادی و غیرمادی شناخته شده برای پدیدآورنده یک اثر فکری است (آیتی، ۱۳۷۵). مالکیت هنری، عبارت است از حق هنرمند نسبت به اثر خود (مجموعه پیمانکاران و مهندسين مشاور، ۱۳۸۱)

اصالت^{۲۰} و خلاقیت^{۲۱} در حقوق مالکیت فکری

حقوق و حمایت‌های موضوع حقوق مالکیت فکری (ادبی و هنری)، با توجه به ماهیت، فلسفه و مبانی آن، به هر اثری که در عالم خارج بروز پیدا می‌کند تعلق نمی‌گیرد. در واقع یکی از مهم‌ترین و بحث برانگیزترین چالش‌های حقوق مالکیت ادبی و هنری، تفکیک آثار شایسته حمایت از سایر آثار است و به همین منظور مهم‌ترین معیاری که توسط حقوقدانان و نظریه‌پردازان پیشنهاد شده، معیار اصالت و یا خلاقیت می‌باشد. در ایران در مواد مختلف قانون سال ۱۳۴۸ (حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان) به معیار اصالت، خلاقیت و ابتکار بطور پراکنده اشاره شده است اما در هیچ یک از مواد آن به طور صریح به ضرورت وجود و احراز این معیار و چگونگی احراز آن اشاره نکرده و تعریفی نیز از این معیار ارائه نداده است (ابراهیمی، ۱۳۸۹) اما به نظر برخی دیگر اصالت و ابتکاری بودن در قانون فوق به یک معنا نیست بلکه در ظاهر بین "اصیل بودن اثر" که به معنای نتیجه فکر پدیدآورنده به تنهایی و به تمامی بودن و "ابتکاری بودن اثر" که به معنای نو بودن و سابقه نداشتن اثر است تفاوت‌هایی به نظر می‌رسد (مجموعه پیمانکاران و مهندسين مشاور، ۱۳۸۱).

حمایت^{۲۲} در حقوق مالکیت فکری

حمایت‌های مندرج در حقوق مالکیت فکری توأماً شامل موضوع حمایت و شخص (پدیدآورنده) مورد حمایت می‌باشد. تمایز و تفکیک این دو مقوله به دلیل پیوستگی و ارتباط دو سویه آن‌ها (اثر و پدیدآورنده اثر) به آسانی میسر نیست. در واقع تصور وجود و فرض حمایت برای اثری که پدیدآورنده آن مشخص نیست در حقوق مالکیت فکری جایگاهی ندارد. زمانی یک اثر مورد حمایت قرار می‌گیرد که موضوع حمایت، پدیدآورنده یک اثر می‌باشد و حمایت از اثر بدون لحاظ پدیدآورنده آن در حقوق مالکیت ادبی و هنری جایگاهی ندارد (ابراهیمی، ۱۳۸۹) برای اینکه اثری تحت نظام مالکیت ادبی و هنری مورد حمایت قرار گیرد باید واجد دو شرط باشد: اصالت و نمود عینی (غلام دخت، زاهدی، ۱۳۹۲، ص ۱۰۶) به طور کلی مزایای حمایت از حقوق مالکیت فکری عبارتند از: جلوگیری از تکرار موضوعات پژوهشی و اتلاف وقت و سرمایه، تسهیل انتقال فناوری، آگاهی از روندهای توسعه فناوری در کشورها، انتشار دقیق و صحیح فناوری‌های جدید، آگاهی از سطح و روند فعالیت‌های تحقیقاتی رقبا در فرآیند توسعه فناوری، جلوگیری از اختفای یافته‌های فکری و فناوری و از همه مهمتر ایجاد انگیزه برای متخصصین، محققین، مخترعین مراکز علمی و پژوهشی و صنعتی و نیز صاحبان فکر و ایده در سطح جامعه و همچنین جلوگیری از مهاجرت نخبگان از کشور (شاه آبادی، سپهردوست و جامه بزرگی، ۱۳۹۱).

¹⁴ Copy rights

¹⁵ Industrial property

¹⁶ patents

¹⁷ Trademarks

¹⁸ Industrial designs

¹⁹ Geographical indications

²⁰ Originality

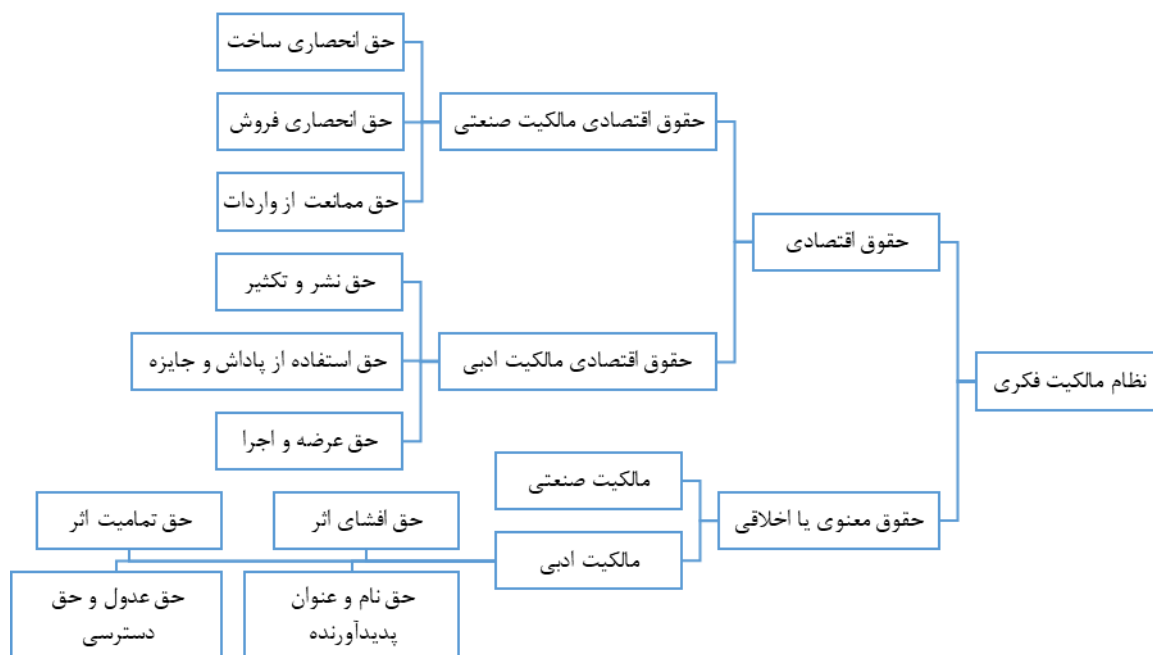
²¹ Creativity

²² Object of Protection

نظام مالکیت فکری

نظام مالکیت فکری متضمن دو دسته حقوق برای پدیدآورنده هستند؛ حقوق اقتصادی که خود به دو دسته حقوق اقتصادی مالکیت صنعتی و حقوق اقتصادی مالکیت ادبی تقسیم می‌شود و دیگری حقوق معنوی یا اخلاقی. حقوق اقتصادی مالکیت صنعتی شامل حق انحصاری ساخت، حق انحصاری فروش، حق ممانعت از واردات می‌باشد و حقوق اقتصادی مالکیت ادبی شامل حق نشر و تکثیر، حق استفاده از پاداش و جایزه و حق عرضه و اجرا می‌باشد و حقوق معنوی یا اخلاقی نیز به دو دسته مالکیت صنعتی و مالکیت ادبی تقسیم می‌شود که حقوق مالکیت ادبی شامل: حق افشای اثر، حق نام و عنوان پدیدآورنده، حق تمامیت اثر، حق عدول و حق دسترسی به اثر می‌باشد (حکمت نیا، ۱۳۸۸، ص ۱۸۸) نمودار ۱، حقوق در نظام مالکیت فکری را نشان می‌دهد.

نمودار ۱. حقوق در نظام مالکیت فکری، حکمت نیا، ۱۳۸۸: ۱۸۸

پیشینه حقوق مالکیت فکری

نظام مالکیت فکری به عنوان ابزاری سیاستی که تضمین کننده ارزش چنین دارایی‌هایی است از سوی سیاست‌گذاران کشورهای مختلف، مورد توجه قرار گرفته است. لذا فهم پایه‌های حقوقی و اقتصادی نظام مالکیت فکری، پیش شرطی برای درک افزایش نقش و اهمیت آن در استراتژی ملی در جهت تقویت رقابت‌پذیری و تسریع توسعه اقتصادی-اجتماعی است (Alikhan, 2000). اثر حمایت از حقوق مالکیت معنوی روی نوآوری در کشورهای اسلامی در حال توسعه، مثبت و معنادار است. بدین ترتیب افزایش حمایت از حقوق مالکیت معنوی، نوآوران را در برابر تجاوز و تقلید از تولیداتشان، مورد حمایت قرار می‌دهد. حقوق مالکیت معنوی از طریق اعطای حقوق انحصاری به نوآوری‌ها و تولیدات حاصل از آن‌ها به نوآوران اجازه می‌دهد که قیمت تولیداتشان را بالاتر از هزینه نهایی تعیین کنند. از این طریق انگیزه‌هایی را برای نوآوران در تحقیق و توسعه و در نهایت، افزایش اختراعات و نوآوری‌ها ایجاد می‌کند (فطرس، فرزین و نجارزاده نوش‌آبادی، ۱۳۹۰) موضوع خلق، حمایت و بهره‌برداری از مالکیت فکری، امری است که در دنیای کنونی، اهمیت فوق‌العاده یافته و از ارکان ضروری برای توسعه و تعالی هر جامعه‌ای به شمار می‌آید. به عبارت دیگر، نظام مالکیت فکری به یکی از مسائل زیربنایی سیاست نوین اقتصادی در سطوح ملی و بین‌المللی، تبدیل شده است. علاوه بر این افزایش سهم دانش و تکنولوژی در توسعه جوامع، موجب شده بسترهایی قانونی جهت حمایت از این حقوق در سطح جهانی نیز به وجود آید. این روزها تولید، توزیع و کاربرد دانش و فناوری، عامل و محرک

اصلی رشد اقتصادی، تولید ثروت و اشتغال در تمامی فعالیت‌های اقتصادی است و برای فرآیندهای خلق و ایجاد دانش، اکتساب، اشاعه و کاربرد عملی آن، دولت مردان با انجام برنامه‌ریزی دقیق تلاش می‌کنند تا زیرساخت‌های لازم برای پیشرفت اقتصادی دانش بنیان را فراهم کنند (گودرزی و اسماعیلی، ۱۳۹۲) بین مالکیت مدیریتی و ارزش افزوده سرمایه فکری، رابطه خطی وجود ندارد. چنانچه درصد مالکیت شرکتی در واحد تجاری افزایش یابد، ضریب ارزش افزوده سرمایه‌های فکری یا عملکرد سرمایه‌های فکری نیز افزایش می‌یابد، زیرا سهامداران شرکتی، مالکیت را ساز و کاری برای نهادینه کردن قدرت در سازمان می‌دانند و از این رو به دنبال حداکثر سازی سود می‌باشند. بین مالکیت نهادی و ارزش افزوده سرمایه‌های فکری، ارتباط مثبت معناداری وجود دارد. چنانچه درصد مالکیت نهادی در واحد تجاری افزایش یابد، عملکرد سرمایه فکری نیز بهبود می‌یابد و این سهامداران انگیزه‌هایی برای نظارت فعال بر مدیریت و به تبع آن افزایش ثروت دارند (حیدرپور و فولادی، ۱۳۹۳).

جدول ۱- پیشینه حقوق مالکیت فکری

ردیف	نام مقاله	سال انتشار	پدیدآورندگان	کلمات کلیدی
۱	Socio-Economic Benefits of Intellectual Property Protection in Developing Countries	۲۰۰۰	Alikhan	سیاست- مالکیت فکری- تقویت رقابت- پذیری- توسعه اقتصادی و اجتماعی
۲	بررسی اثر حقوق مالکیت معنوی روی نوآوری کشورهای اسلامی در حال توسعه	۱۳۹۰	فطرس، فرزین و نجارزاده نوش آبادی	نوآوری مثبت و معنادار- حقوق مالکیت معنوی نوآوران- ایجاد انگیزه- افزایش نوآوری‌ها
۳	مدیریت دارایی‌های فکری در پژوهشگاه‌های دولتی ایران	۱۳۹۲	گودرزی، اسماعیلی	مالکیت فکری- سیاست‌های نوین اقتصادی- اقتصاد دانش بنیان
۴	تاثیر ساختار مالکیت بر ارزش افزوده سرمایه فکری	۱۳۹۳	حیدرپور و فولادی	ساختار مالکیت- مالکیت نهادی- ارزش افزوده- سرمایه‌های فکری

روش تحقیق

روش گردآوری اطلاعات در این پژوهش، کتابخانه‌ای، مصاحبه و پرسشنامه بوده است. جامعه آماری این پژوهش، ۲۰ نفر از شرکت کنندگان در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران هستند که در دو بخش مصاحبه برای به دست آوردن اطلاعات کیفی و پاسخ به پرسشنامه برای به دست آوردن اطلاعات کمی، با نگارندگان، همکاری داشته‌اند. برای تحلیل کمی داده‌ها از نرم افزار SPSS و برای بررسی روایی و پایایی پرسشنامه‌ها، روش آلفا کرونباخ استفاده شده است.

یافته‌ها

به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات، دو پرسشنامه تهیه شد. یک پرسشنامه در مصاحبه مورد استفاده قرار گرفت و اطلاعات به دست آمده از آن به صورت کیفی است. نتایج حاصل از این مصاحبه نشان می‌دهد، ۶ نفر از ۲۰ نفر، تاکنون در ۵ تا ۱۰ مسابقه معماری شرکت داشته‌اند. ۱۰ نفر از این ۲۰ نفر اعلام داشته‌اند که برای آنان ارتقاء کیفیت طراحی و حفظ ارزش‌ها؛ در مسابقات معماری و شهرسازی ایران بارزتر از مواردی همچون کشف استعدادها و توسعه همکاری‌های اجتماعی است. از نظر ۱۱ نفر از آنان، مهم‌ترین مزیت اجرای حقوق مالکیت فکری در مسابقات مذکور، ایجاد انگیزه برای شرکت کنندگان است. طبق گفته ۱۳ نفر از این ۲۰ نفر، اگر توانایی ایجاد تغییرات در برگزاری مسابقات معماری و شهرسازی را داشتند، در قوانین و مقررات مسابقه تغییراتی ایجاد می‌کردند. جدول ۲، نتایج این مصاحبه را نشان می‌دهد.

جدول ۲. نتایج مصاحبه با ۲۰ نفر از شرکت کنندگان فعال در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران

ردیف	موضوع پرسش	گزینه مؤثر	فراوانی پاسخ (از ۲۰ نفر)	درصد فراوانی
۱	تعداد مسابقات معماری و شهرسازی که تاکنون شرکت داشته‌اند	۵ تا ۱۰ مسابقه	۶	۳۰٪
۲	چشم انداز بارز در مسابقات معماری و شهرسازی ایران	ارتقاء کیفیت طراحی و حفظ ارزش‌ها	۱۰	۵۰٪
۳	مهم‌ترین مزیت اجرای حقوق مالکیت فکری در مسابقات	ایجاد انگیزه برای شرکت کنندگان	۱۱	۵۵٪
۴	توانایی ایجاد تغییرات در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران	قوانین و مقررات مسابقه	۱۳	۶۵٪

نتایج حاصل از پرسشنامه کمی این پژوهش نشان می‌دهد؛ ۱۰ نفر از این ۲۰ نفر، میزان خلاقیت فردی خود را متوسط می‌دانند و ۷ نفر از آنان، میزان خلاقیت فردی خود را در این مسابقات، زیاد ارزیابی می‌کنند. ۱۴ نفر از این ۲۰ نفر، به طور متوسط برای ارائه طرح در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، از طرح‌ها و ایده‌های پیشتر ارائه شده، بهره می‌گیرند. از نظر ۱۰ نفر از این ۲۰ نفر، اجرای حقوق مالکیت فکری در مسابقات مذکور، کم است. ۱۱ نفر از این افراد، اذعان داشتند که مجری طرح، پس از انتخاب طرح نهایی در مسابقه، در هنگام اجرا به طرح ارائه شده پایبند نیست. همچنین نتایج حاصل از این پرسشنامه نشان می‌دهد؛ تأثیر نشریه ۲۴۰ در مسابقات معماری و شهرسازی ایران کم است و طبق گفته آنان، در برخی موارد طرح‌های شرکت کنندگان در این مسابقات، فروخته و یا واگذار می‌شود. جدول ۳، نتایج حاصل از پرسشنامه این پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۳. نتایج پرسشنامه شرکت کنندگان در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران

ردیف	موضوع پرسش	گزینه مؤثر	فراوانی پاسخ (از ۲۰ نفر)	درصد فراوانی
۱	میزان استفاده از خلاقیت فردی در مسابقات	متوسط	۱۰	۵۰٪
۲	میزان تأثیرپذیری از طرح‌ها و ایده‌های پیشتر ارائه شده	متوسط	۱۴	۷۰٪
۳	وضعیت اجرای حقوق مالکیت فکری در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران	کم	۱۰	۵۰٪
۴	میزان پایبندی مجری طرح، به طرح پذیرفته شده در مسابقه	کم	۱۱	۵۵٪
۵	تأثیر نشریه ۲۴۰ در روند برگزاری مسابقات	کم	۱۰	۵۰٪
۶	میزان حمایت از عدم فروش و واگذاری طرح‌های ارائه شده	کم	۱۱	۵۵٪

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این پژوهش، تجزیه و تحلیل یافته‌های کمی، در نرم افزار SPSS و برای سنجش روایی و پایایی پرسشنامه‌ها از روش آلفا کرونباخ استفاده شده است. جدول ۴، نتایج پرسشنامه جدول سه را در نرم افزار مذکور، نشان می‌دهد. جدول ۵، فهرست متغیرهای موجود در پرسشنامه و جدول ۶، نتیجه بررسی روایی و پایایی پرسشنامه است که مقدار ۰,۷۱ درصد نشانگر این است که این پرسشنامه از روایی و پایایی برخوردار است.

جدول ۴. نتایج آماری در نرم افزار SPSS طبق پرسشنامه جدول شماره سه

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
خلافت فردی	11.10	6.411	-.072	.818
ایده گرفتن	11.40	5.832	.189	.737
اجرای مالکیت فکری	12.40	4.147	.677	.592
مجری طرح	12.05	4.366	.700	.594
نشریه ۲۴۰	12.20	3.853	.806	.541
عدم فروش و واگذاری	12.35	4.661	.510	.652

جدول ۵. لیست متغیرهای موجود، طبق پرسشنامه جدول شماره سه

Case Processing Summary			
		N	%
Cases	Valid	20	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	20	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

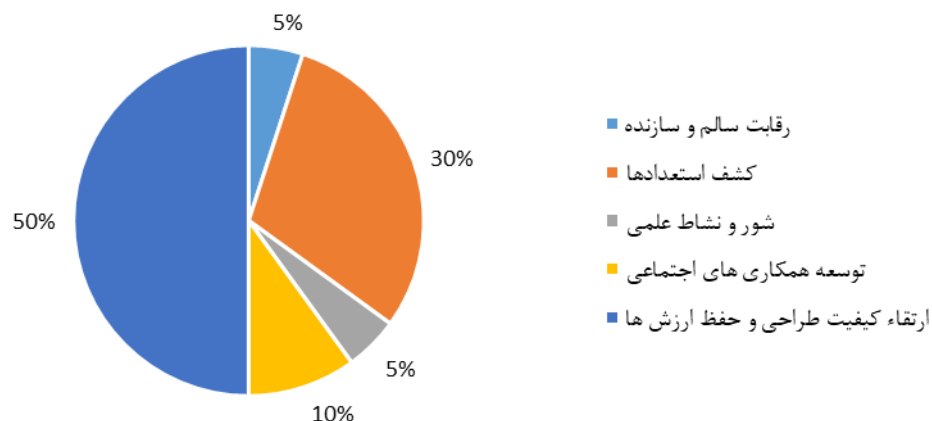
جدول ۶. بررسی روایی و پایایی پرسشنامه جدول شماره سه

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.712	6

پس از بررسی روایی و پایایی پرسشنامه، می‌توانیم به تجزیه و تحلیل نتایج به دست آمده بپردازیم. نتایج حاصل از مصاحبه انجام شده طبق جدول شماره ۲ نشان می‌دهد مهمترین چشم انداز مسابقات معماری از نظر شرکت‌کنندگان، ارتقاء کیفیت طراحی و حفظ ارزش‌ها و پس از آن کشف استعدادهاست. به طور تقریبی می‌توان گفت رقابت سالم و سازنده، شور و نشاط علمی و توسعه همکاری‌های اجتماعی، در این مسابقات جایگاه بالایی ندارد. نمودار ۲، چشم انداز مسابقات معماری را از نظر شرکت‌کنندگان در این مسابقات نشان می‌دهد.

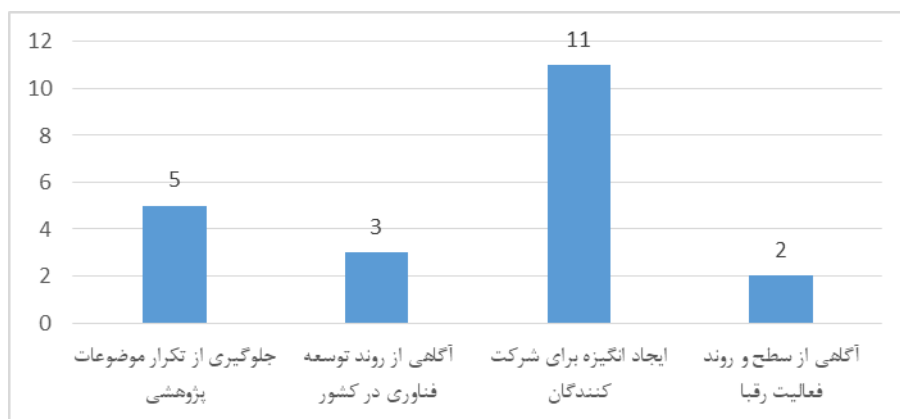

نمودار ۲. چشم انداز مسابقات معماری از نظر شرکت کنندگان در این مسابقات

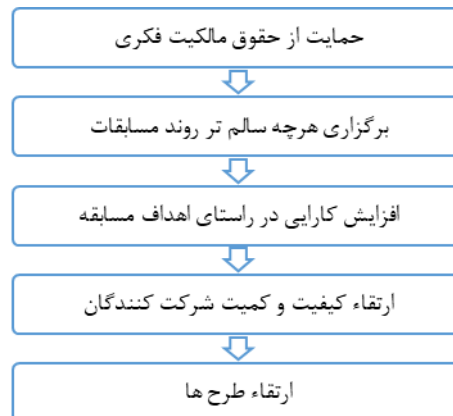
طبق جدول شماره ۲، در صورتی که حقوق مالکیت فکری در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران اجرا شود، می تواند سبب ایجاد انگیزه برای شرکت کنندگان و جلوگیری از تکرار موضوعات پژوهشی شود و شاید بتواند در ادامه به آگاهی از روند توسعه فناوری در کشور و سطح و روند فعالیت رقبا منتهی شود. نمودار ۳، مزایای اجرای حقوق مالکیت فکری را از نظر شرکت کنندگان نشان می دهد.

نمودار ۳. مزایای اجرای حقوق مالکیت فکری از نظر شرکت کنندگان در این مسابقات

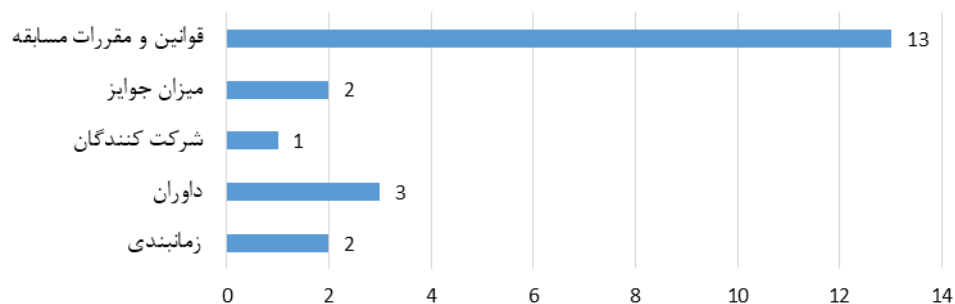
حمایت از حقوق مالکیت فکری شرکت کنندگان، طبق آیین نامه ها و ضمانت اجرای آن در برگزاری مسابقات معماری و شهرسازی، منجر به برگزاری هرچه سالم تر روند مسابقات می شود و هر قدر این جریان، اجرای سالم تر داشته باشد از درجه اعتبار بالاتری در ایران و جهان برخوردار خواهد بود. نمودار ۴، نتیجه حمایت از حقوق مالکیت فکری را از نظر نگارندگان این پژوهش نشان می دهد.

نمودار ۴. نتیجه حمایت از حقوق مالکیت فکری از نظر نگارندگان

طبق نظر شرکت کنندگان در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، یکی دیگر از چالش‌های اساسی آنان در این مسابقات، قوانین و مقررات مسابقه است و آنان خواستار تدوین قوانین جدید هستند. نمودار ۵، میزان نارضایتی شرکت کنندگان را از قوانین، مقررات و شرایط برگزاری مسابقات معماری و شهرسازی، نشان می‌دهد.

نمودار ۵- میزان نارضایتی شرکت کنندگان از قوانین و مقررات و شرایط برگزاری مسابقات معماری و شهرسازی

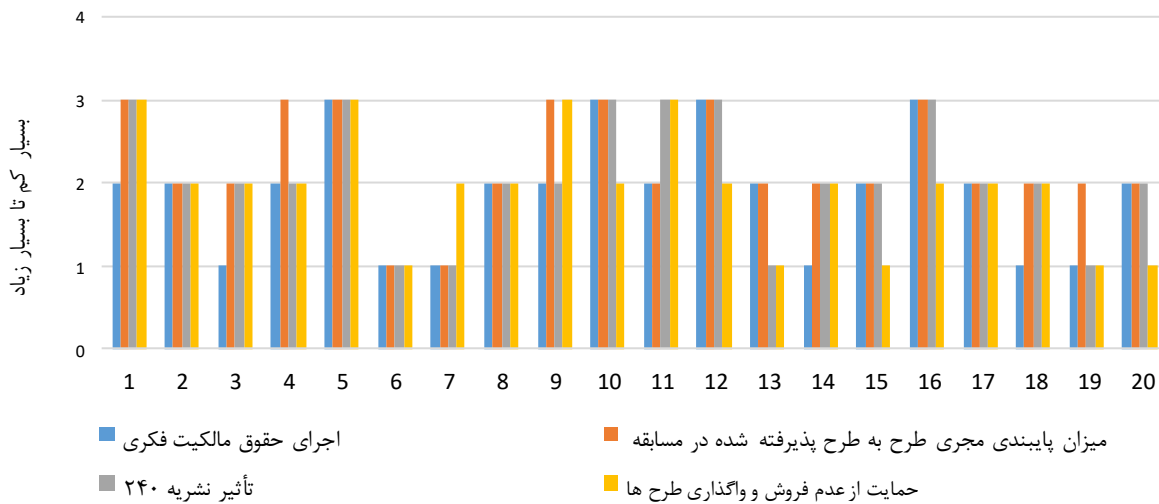

نمی‌توان به آسانی از کنار وضعیت نابسامان مسابقات معماری و شهرسازی در ایران گذشت و امیدوار بود که این نابسامانی‌ها، ضرر چندانی به بدنه این رویداد علمی کشور وارد نکند. طبق جدول شماره ۲، سی درصد از شرکت کنندگان در این مصاحبه، تاکنون در ۵ تا ۱۰ مسابقه معماری و شهرسازی در ایران شرکت داشته‌اند. افرادی که بارها تجربه شکست در مسابقات را به سبب جو ناسالم و عدم اجرای قوانین و مقررات مسابقات، تجربه کرده‌اند، نمی‌توانند خوش بینانه به این روند ادامه دهند. دیری نمی‌پاید که این افراد از میدان رقابت خارج می‌شوند و تبعات خروج آنان، از بین رفتن مسابقات خواهد بود.

نتایج حاصل از جدول شماره ۳ نشان می‌دهد، شرکت کنندگان در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، وضعیت اجرای حقوق مالکیت فکری را در این مسابقات مطلوب نمی‌دانند و به نظر این افراد پس از پذیرش طرح نهایی در مسابقه، یکی از معضلات اساسی، عدم پایبندی مجری به طرح پذیرفته شده در مسابقه است و اینگونه ناعدالتی‌ها در حق شرکت کنندگان در سایه عدم اجرای نشریه ۲۴۰ به عنوان مرجع قانونی و آیین‌نامه برگزاری مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، شکل می‌گیرد. شاید بتوان گفت دلیل عدم ارجاع متولیان مسابقات به آیین‌نامه مذکور، ضعف در تدوین مقررات باشد. در چنین شرایطی که ساختار اصلی برگزاری مسابقات شکننده و غیر قابل اعتماد است، فروش و واگذاری طرح‌های شرکت کنندگان امری امکان پذیر بوده و شرکت کنندگان بازنده این رقابت‌های ناسالم خواهند بود. نمودار ۶، به صورت مقایسه‌ای، وضعیت اجرای حقوق مالکیت فکری، میزان پایبندی مجری طرح به طرح پذیرفته شده در مسابقه، تأثیر نشریه ۲۴۰ و میزان حمایت از عدم فروش و واگذاری

طرح‌های شرکت‌کنندگان را در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران؛ از نظر ۲۰ نفر شرکت‌کننده در این پژوهش نشان می‌دهد.

نمودار ۶- نمودار مقایسه ای وضعیت اجرای حقوق مالکیت فکری، میزان پایبندی مجری طرح به طرح پذیرفته شده در مسابقه، تأثیر نشریه ۲۴۰ و میزان حمایت از عدم فروش و واگذاری طرح‌ها

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد هر اثر معماری از دل سه مقوله مهم هنر، علم و صنعت خلق می‌شود و ارتباط تنگاتنگی با این بسترها دارد و از طرفی بخش عظیمی از حقوق مالکیت فکری در ارتباط با خالقان ایده‌های جدید در این سه زمینه، شکل گرفته و رشد کرده است. لذا به نظر می‌رسد تمرکز بیشتر در مبحث مالکیت فکری در آیین‌نامه‌های برگزاری مسابقات و اجرای این قوانین می‌تواند باعث دلگرمی بیشتر معماران جهت خلق ایده‌های نوآورانه شود. از آنجاییکه از اهداف اصلی برگزاری مسابقات معماری، دستیابی به ایده‌های نوین معمارانه، فراهم آوردن عرصه مناسب برای معرفی استعدادها و نوآوران، رسیدن به کیفیت برتر طراحی و حفظ ارزش‌هاست و شرکت‌کنندگان هزینه‌های زیادی از نظر مالی و زمان صرف می‌کنند، تعهد به اجرای آیین‌نامه‌های برگزاری مسابقات توسط برگزارکنندگان در این نوع رقابت‌ها، الزامی به نظر می‌رسد. در ادامه براساس مصاحبه و پرسشنامه این پژوهش و با بررسی راهنمای مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، به ارائه راهکارهایی جهت بهبود وضعیت فعلی این مسابقات می‌پردازیم.

جدول ۷. راهکارهایی برای بهبود وضعیت اجرای حقوق مالکیت فکری در مسابقات معماری و شهرسازی در ایران

ردیف	موضوع	مطالعه تطبیقی	معضل موجود	راهکار پیشنهادی
۱	تعاریف پایه	از نظر آیین‌نامه مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، مسابقه اجرایی عبارتند از مسابقه‌ای برای برگزیدن طرح برتر برای اجرای آن طرح.	در برخی موارد، مجری طرح به اجرای طرح پذیرفته شده در مسابقه، پایبند نیست.	نظارت عالی‌ای باید وجود داشته باشد که بر اجرای طرح توسط مجری نظارت کند.
		طبق آیین‌نامه، مسابقه دعوتی عبارتند از مسابقه‌ای که شرکت‌کنندگان آن با صلاح‌دید برگزار کننده و به صورت کتبی، دعوت	عدم شفافیت در مسابقات دولتی همچون نمای بیمارستان شهدای تجریش تهران.	مسابقات دعوتی باید مشابه سایر مسابقات، از شفافیت لازم برخوردار باشند.

		می‌شوند.		
۲	روند مسابقه	در فصل دو آیین‌نامه مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، به روند رسیدگی به اعتراض، در حد تیترا اشاره شده است.	در آیین‌نامه مذکور، توضیحی درباره روند رسیدگی به اعتراض داده نشده است. عدم وجود هیأت رسیدگی به اختلاف، سبب پایمال شدن حق شرکت‌کنندگان در مسابقات می‌شود.	باید هیأت رسیدگی به اختلافات، یکی از ارکان‌های تشکیل دهنده مسابقات معماری و شهرسازی باشد تا ضمن اجرای قانون، در صورت وجود اختلاف، به حل آن بپردازد.
۳	انتخاب و طرح پروژه	در آیین‌نامه، جزئیاتی در مورد نحوه انتخاب و طرح پروژه، آورده نشده است. موارد گفته شده در این فصل شامل مواردی از جمله زمانبندی و بودجه است.	در برخی موارد با انتخاب سلیقه‌ای داوران و عدم نظارت بر انتخاب آنان، حق سایر شرکت‌کنندگان به آسانی پایمال می‌شود.	بازبینی و اصلاح فصل انتخاب و طرح پروژه. بهتر است با ارائه جزئیاتی دقیق برای انتخاب طرح‌ها، از اعمال نظر سلیقه‌ای داوران و کارفرمایان، جلوگیری شود.
۴	هیأت داوران	طبق آیین‌نامه، برگزار کننده می‌تواند یک نفر را در هیأت داوران بگمارد.	برگزار کننده یا کارفرما، دولتی یا خصوصی، نتیجه مسابقه را به دلخواه خود پیش می‌برد.	هیأت داوران باید از سوی وزارت راه و شهرسازی به عنوان متولی اصلی مسابقات، انتخاب شود.
۵	آگهی و اعلان مسابقه	طبق بند ۸-۵-۱۰ آیین‌نامه، معیارهای داوری و اصولی که در طرح‌ها باید رعایت کنند، از موارد آگهی و اعلان مسابقه است.	عدم پایبندی به اصول عنوان شده در فراخوان مسابقه. به عنوان مثال مسابقه سردر شهرک صنعتی آمل و مسابقه سردر بازار بین‌المللی گل و گیاه ارغوان در شهر اصفهان را می‌توان نام برد.	پیش از اعلام نتایج مسابقه، اصول و معیارهای داوری که در فراخوان مسابقه اعلام شده است، مجدداً جهت یادآوری داوران و شرکت‌کنندگان، بازخوانی شود.
۶	پایان مسابقه، استرداد آثار و پیامدها	طبق بند ۱۴-۳ آیین‌نامه، بازگرداندن طرح‌هایی که در مسابقه پذیرفته نشده‌اند، بر عهده مشاور است.	در فراخوان اغلب مسابقات، بدون در نظر گرفتن حق مالکیت فکری شرکت‌کنندگان و هزینه و زمان صرف شده توسط آنان، اعلام می‌دارند که طرح‌های پذیرفته نشده، بازگردانده نخواهد شد و در اختیار کارفرما یا مشاور خواهد بود.	در آیین‌نامه باید صراحتاً قید شود که به هیچ عنوان مشاور و کارفرما حق تصاحب و واگذاری طرح‌های شرکت‌کنندگانی که در مسابقه برنده نشده‌اند، ندارند.
۷	قوانین و مقررات مسابقه	راهنمای برگزاری مسابقات معماری و شهرسازی در ایران، توسط سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، در سال ۱۳۸۱ تدوین شده است.	عدم همخوانی آیین‌نامه مذکور با وضعیت فعلی مسابقات معماری و شهرسازی در ایران.	تدوین آیین‌نامه‌ای جدید به انضمام فصلی با عنوان حقوق مالکیت فکری شرکت‌کنندگان.

منابع و مراجع

- [۱] آیتی، حمید (۱۳۷۵) قدرت عمومی و حقوق پدیدآورندگان، کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، گروه حقوق عمومی.
  - [۲] بسکی، سهیلا (۱۳۷۷)، "مرور تجربه ایران"، مجله معمار، ش ۱، صص ۳۲-۳۶.
  - [۳] اداره کل تدوین و تنقیح قوانین و مقررات: مجموعه پیمانکاران و مهندسیین مشاور، انتشارات معاونت پژوهش، چاپ اول، تابستان ۱۳۸۱
  - [۴] گیدیون، زیگفرید (۱۳۸۱) "فضا، زمان و معماری"، ترجمه منوچهر مزینی، چ ۵، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
  - [۵] بنه ولو، لئوناردو (۱۳۷۷)، "تاریخ معماری مدرن"، ترجمه حسن نیر احمدی، مهندسیین مشاور نیرسان.
  - [۶] اسلامی و سلیمانی (۱۳۹۱)، رویکردی تحلیلی به عملکرد برگزاری مسابقات معماری در ایران، فصلنامه کیمیای هنر، سال اول، شماره ۵.
  - [۷] جواهریان، فریار (۱۳۸۷)، "نماد دو پهلو: برج شهید/ میدان آزادی"، ترجمه آریتا ایزدی، مجله معمار، ش ۵۱، صص ۳۲-۴۰.
  - [۸] کاتوزیان (۱۳۸۶)، دوره مقدماتی حقوق مدنی، اموال و مالکیت. تهران: میزان.
  - [۹] صفایی (۱۳۷۹)، دوره مقدماتی حقوق مدنی، اشخاص و اموال. تهران: میزان.
  - [۱۰] ابراهیمی، نریمان (۱۳۸۹) حمایت از آثار معماری در حقوق مالکیت فکری، کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.
  - [۱۱] غلام دخت، س و زاهدی، م (۱۳۹۲)، بررسی ایجاد بستر مناسب حمایت از طب سنتی در نظام حقوق مالکیت فکری، فصلنامه حقوق پزشکی، صص ۱۳۷-۱۰۱.
  - [۱۲] شاه آبادی، ا و حیدری، سپهدوست، ح و جامه بزرگی، آ. (۱۳۹۱)، تأثیر حمایت از حقوق مالکیت فکری بر مهاجرت نخبگان از کشورهای منتخب در حال توسعه و توسعه یافته، فصلنامه علمی پژوهشی سیاست علم و فناوری، سال پنجم. شماره یک. صص ۹۹-۸۷.
  - [۱۳] حکمت نیا، م (۱۳۸۸)، بررسی فقهی و اقتصادی مالکیت فکری، فصلنامه پژوهشی اقتصاد اسلامی، صص ۲۱۴-۱۷۹.
  - [۱۴] فطرس، م؛ فرزین، م و نجارزاده نوش آبادی، ا. (۱۳۹۰). بررسی اثر حقوق مالکیت معنوی روی نوآوری کشورهای اسلامی در حال توسعه، پژوهشنامه اقتصادی، سال یازدهم، شماره اول، صص ۳۲۲-۳۰۳.
  - [۱۵] گودرزی، مهدی و اسماعیلی، الهه سادات (۱۳۹۲)، مدیریت دارایی‌های فکری در پژوهشگاه‌های دولتی ایران، یک مطالعه چند موردی، رهیافت، جلد ۲۳، شماره ۵۵.
  - [۱۶] حیدرپور، ف و فولادی، ع. (۱۳۹۳). تأثیر ساختار مالکیت بر ارزش افزوده سرمایه فکری، پژوهش های تجربی حسابداری، سال سوم شماره ۱۱، جلد دوم، صص ۱۹۹-۱۳۴.
  - [۱۷] راهنمای برگزاری مسابقات معماری و شهرسازی در ایران (۱۳۸۱) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، معاونت امور فنی، دفتر امور فنی و تدوین معیارها.
- [18] Alikhan, S. (2000) "Socio-Economic Benefits of Intellectual Property Protection in Developing Countries", WIPO publication no.454 (E), Geneva.
- [19] WIPO (2004), WIPO INTELLECTUAL PROPERTY HANDBOOK, available at http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/intproperty/489/wipo_pub_489.pdf